

## M A T E R I A Ł Y

**Piotr Majer**

Olsztyn

### **Milicja Robotnicza — niezrealizowany wariant wsparcia Milicji Obywatelskiej**

Pod koniec lat 40. w niemal wszystkich krajach pozostających w kręgu oddziaływania ZSRR zostały dokonane przekształcenia wewnątrz aparatu represji, zmierzające generalnie do wzmocnienia organów bezpieczeństwa. W Czechosłowacji wynikały one z pełnego przejścia władzy przez partię komunistyczną w lutym 1948 r., czego jednym z bezpośrednich następstw było pozbawienie organów samorządowych wpływu na działalność organów bezpieczeństwa i porządku publicznego. Dwa lata później — w 1950 r., w ramach „doskonalenia” tej struktury, z jednolitego dotąd Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wydzielono Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego<sup>1</sup>. Podobna decyzja, dotycząca wydzielenia służby bezpieczeństwa z jednolitego MSW, zapadła w Bułgarii, gdzie w 1949 r. ta część aparatu państwowego uzyskała odrębną dyрекcję<sup>2</sup>. Istota tych korekt pozornie różniła się z dokonanymi wówczas w Polsce<sup>3</sup>, dzieliła bowiem jednolity resort, zamiast go scalać. Nie odbiegała natomiast od polskiego wariantu kolejna reorganizacja aparatu represji, przeprowadzona w ZSRR. W październiku 1949 r. tamtejsza milicja została bowiem podporządkowana Ministerstwu Bezpieczeństwa Państwowego.

Zasygnalizowane wyżej zmiany w strukturze aparatu represji, niezależnie od przyjętego wariantu, zmierzały generalnie do wzmocnienia organów bezpieczeństwa bądź też zaakcentowania ich nadrzędnej roli wobec innych części aparatu państwowego. To z kolei miało zapewnić partii komunistycznej rolę niekwestionowanego hegemonu, co można było uzyskać poprzez

---

<sup>1</sup> Zob. szerzej, K. Bartosek, *Europa środkowa i południowo-wschodnia*, w: *Czarna księga komunizmu*, Warszawa 1999, s 371 i passim.

<sup>2</sup> E. Ura, *Organy bezpieczeństwa i porządku publicznego europejskich państw socjalistycznych*, Warszawa 1980, s 66.

<sup>3</sup> 1 stycznia 1949 r. Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego podporządkowane zostały Wojska Ochrony Pogranicza, a 18 marca tegoż roku w struktury wojewódzkich i powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego włączono odpowiadające im terytorialnie jednostki MO; zob. szerzej *Rozkaz nr 13 (z 18 III 1949 r. dotyczący podporządkowania Milicji Obywatelskiej aparatowi bezpieczeństwa publicznego)*, oprac. P. Majer, „Przegląd Policyjny” 1993, nr 2-3.

zastraszenie i zniszczenie społeczeństwa obywatelskiego<sup>4</sup>. Rodzaj zadania zdecydował, że w niektórych krajach paleta środków mających służyć urzeczywistnieniu tego celu została uznana za niewystarczającą i stąd poszerzano ją o nowe instrumenty, do których zaliczyć należy m.in. formacje quasi-milicyjne, kierowane bezpośrednio przez odpowiednie instancje partii komunistycznych — swoiste partyjne milicje. Tego rodzaju wsparcie klasyczny aparat represji, uzyskał np. w Czechosłowacji, gdzie w czasie puczu lutowego 1948 r. utworzono oddziały Milicji Ludowej, które nie zostały później rozwiązane. Kierownictwo nad nimi, poprzez terenowe instancje partyjne, sprawował Komitet Centralny Komunistycznej Partii Czechosłowacji, a obligatoryjnym warunkiem przyjęcia do Milicji Ludowej była przynależność do partii. W podobny sposób wzmocniono aparat represji w utworzonej 7 października 1949 r. Niemieckiej Republice Demokratycznej. Również tam zorganizowano Milicję Ludową, której zakres uprawnień i podporządkowanie pokrywały się z rozwiązaniami obowiązującymi w Czechosłowacji<sup>5</sup>.

W Polsce do powołania tego rodzaju narzędzia nadzwyczajnego nie doszło. W literaturze przedmiotu brak jest również sygnałów, by wariant taki był rozważany. Korektę do tego stanu wiedzy muszą wprowadzić „Założenia dotyczące powołania Milicji Robotniczej”, odnalezione w zespole Ministerstwo Sprawiedliwości<sup>6</sup>. Są one niestety dokumentem w pełni samoistnym, pozbawionym jakichkolwiek adnotacji pozwalających na ustalenie zarówno autorów, jak i czasu ich wytworzenia. Mimo tych przeszkód, odwołując się do treści założeń, można wnioskować, iż powstały najprawdopodobniej w połowie lat 50., co wynika głównie z nazwy ZMS,<sup>7</sup> jaka tam dwukrotnie występuje oraz sformułowanych w tym samym czasie dyspozycji Biura Politycznego KC PZPR, adresowanych do komitetów wojewódzkich partii w sprawie organizowania Milicji Robotniczej jako wspomagającej MO<sup>8</sup>. Bezsporna była natomiast inspiracja już istniejącymi w krajach ościennych wspomnianymi Milicjami Ludowymi. Szczególnie charakterystyczne — dla tego punktu odniesienia — były założenia organizacyjne projektowanej formacji, widzące w niej: „organ partii podporządkowany i działający na polecenie instancji partyjnej, powoływany w większych zakładach pracy, a w innych wypadkach przy organizacjach partyjnych ustalonych przez komitety powiatowe, miejskie i dzielnicowe”.

Polsce i Polakom, z niewiadomych przyczyn, oszczędzono spotkania z jeszcze jedną instytucją charakterystyczną dla państwa totalitarnego. Być może przesądziła o tym atmosfera październikowej odwilży, a także „popularność” ORMO, grupującej według stanu z 20 września 1955 r. 144 744 członków<sup>9</sup>. Jest to tym bardziej uprawdopodobnione, że w pozostałych krajach obozu organizacje takie wówczas nie istniały, a Milicja Robotnicza — co precyzował projekt — miała działać niezależnie od ORMO. Byłaby więc dla niej poniekąd organizacją konkurencyjną. Niezależnie od powodów tego zaniechania projekt dowodzi, że groźba powołania takiej formacji była w pełni realna oraz że kierownictwo PZPR z uwagą śledziło wszystkie nowe rozwiązania wzmacniające aparat represji i poszerzające możliwości ubezwłasnowolnienia społeczeństwa.

<sup>4</sup> K. Bartosek, *Europa środkowa i południowo-wschodnia...*, op. cit., s. 379–385.

<sup>5</sup> E. Ura, *Organy bezpieczeństwa i porządku...* op. cit., s. 323.

<sup>6</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości, sygn. 26, Założenia dotyczące powołania Milicji Robotniczej, s. 1–4.

<sup>7</sup> Decyzję o utworzeniu Związku Młodzieży Socjalistycznej podjęto na Krajowej Naradzie Aktywu Młodzieżowego, jaka miała miejsce w Warszawie 2–3 stycznia 1957 r.

<sup>8</sup> Protokół posiedzenia Biura Politycznego z 26 października 1956 r., w: *Centrum władzy. Protokoły posiedzeń kierownictwa PZPR. Wybór z lat 1949–1970*, oprac. A. Dudek, A. Kochański, K. Persak, Warszawa 2000, s. 222.

<sup>9</sup> J. Pytel, *Organizacja i działalność Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej*, Warszawa 1984, s. 21.

\* \* \*

Założenia dotyczące powołania Milicji Robotniczej<sup>10</sup>

## I

Milicja Robotnicza jest organem partii podporządkowanym i działającym na polecenie instancji partyjnej, powoływany w większych zakładach pracy, a w innych wypadkach przy organizacjach partyjnych ustalonych przez komitety partyjne, miejskie lub dzielnicowe.

Milicję Robotniczą powołuje się niezależnie od istniejącej Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej.

## II

Zadaniem Milicji Robotniczej jest udział:

- a) w działaniach zmierzających do likwidacji wystąpień klerykalnych, chuligańskich lub innych zbiorowych wystąpień antypaństwowych,
- b) w zabezpieczaniu masowych akcji politycznych, jak wybory, święta robotnicze i państwowe,
- c) w zabezpieczaniu porządku i udzielaniu pomocy podczas klęsk żywiołowych lub
- d) w innych przypadkach wynikających z decyzji instancji partyjnych.

## III

Milicja Robotnicza działa przede wszystkim środkami oddziaływania politycznego, a w razie konieczności może stosować środki przymusu fizycznego.

## IV

Milicję Robotniczą tworzą członkowie partii i aktywiści ZMS wyróżniający się postawą polityczną, sprawni fizycznie, wytypowani przez egzekutywę Podstawowej Organizacji Partyjnej.

Wytypowanych przez egzekutywę kandydatów i członków MR omawia na zebraniu Podstawowa Organizacja Partyjna, a następnie zatwierdza Komitet Powiatowy (KD). Wykonywanie obowiązków członka MR traktuje się jako zadanie partyjne.

## V

Kierownictwo ogólne nad wszystkimi oddziałami MR i ich organami terenowymi sprawuje Sztab Główny Milicji Robotniczej przy Komitecie Centralnym Partii.

Kierownikiem Sztabu Głównego jest sekretarz KC.

Zadanie Sztabu Głównego MR polega na kierowaniu całokształtem działalności MR, w szczególności na opracowaniu i realizowaniu planów szkolenia politycznego i praktycznego jednostek MR, opracowaniu form współdziałania MR z innymi organami bezpieczeństwa i porządku publicznego, kontrolowaniu i instruowaniu Komend MR na szczeblu wojewódzkim i powiatowym, analizowaniu wyników działania jednostek MR oraz opracowaniu regulaminów i instrukcji dla jednolitego unormowania organizacji, szkolenia i działania jednostek MR.

---

<sup>10</sup> Prezentowany dokument, jak zaznaczono, jest przechowywany w Archiwum Akt Nowych, w zespole Ministerstwo Sprawiedliwości, t. 26. Liczy 4 strony i jest jedynym dokumentem w teczce. Nie zawiera żadnych adnotacji dotyczących miejsca i czasu powstania oraz instytucji bądź osoby firmującej go.

## VI

Komendantem MR w mieście powiatowym (dzielnicy) jest pierwszy sekretarz KP (KD), w mieście wojewódzkim (wydzielonym) wyznaczony przez egzekutywę KW (KM), który jest równocześnie odpowiedzialny za działalność MR.

Na dużych zakładach pracy, gdzie zostaną powołane organy MR, może być powołany I sekretarz Komitetu Zakładowego Partii.

Egzekutywa KW (KM) i KP (KD) powołuje równocześnie Komendę MR przy Wydziałach Administracyjnych.

## VII

Wprowadza się podział organizacyjny jednostek MR na kompanie, plutony i drużyny:

a) najmniejszą jednostką MR jest drużyna, składająca się z dowódcy i czterech członków (1–4),

b) pięć drużyn stanowi pluton, którym dowodzi dowódca plutonu i jego zastępca (2–25). Pluton jest podstawową jednostką taktyczną,

c) cztery plutony stanowią kompanię MR. Kompanią dowodzi dowódca kompanii przy pomocy zastępcy dowódcy kompanii i czterech łączników (4–108).

Dowódcy plutonów i kompanii wyznaczeni są przez Komendanta Powiatu MR. Dowódców drużyn wyznacza egzekutywa POP, a zatwierdza właściwa instancja partyjna.

Jednostki taktyczne — kompanie i plutony — obejmują drużyny z jednego lub kilku zakładów pracy, w zależności od wielkości tych zakładów i liczebności członków partii i ZMS. Ilość drużyn i organizacja plutonów i kompanii ustala w zależności od potrzeb i warunków lokalnych Komenda MR.

## VIII

Członkowie Milicji Robotniczej korzystają z ochrony prawnej, przewidzianej dla funkcjonariuszy MO, w czasie wykonywania zleconych im czynności w oddziałach zwartych.

Członek MR poza wykonywaniem zadań w ramach organizacji podlega wszystkim przepisom obowiązującym obywatela.

Każdy członek MR ma prawo do bezpłatnej pomocy lekarskiej na wypadek doznanych w czasie wykonywania zadań uszkodzeń ciała i na wypadek śmierci lub inwalidztwa jako skutków wykonywania zadań w MR, korzysta z uprawnień funkcjonariuszy MO.

## IX

Członkowie MR w czasie działań mają prawo: udzielać pouczeń osobom naruszającym spokój lub popełniającym wykroczenia przeciwko porządkowi publicznemu, legitymować osoby popełniające wykroczenia i przestępstwa i przekazywać je funkcjonariuszom MO, stosować bezpośredni przymus fizyczny w stosunku do osób popełniających wykroczenia lub przestępstwa.

Członkowie MR nie podejmują działań samowolnie, są obowiązani do ścisłego wykonywania poleceń bezpośrednich dowódców.

## X

Ubiór organizacyjny członka MR stanowi kombinezon z czerwoną opaską i beret. Kolor ubioru, sposób użytkowania, zasady zakupu ustali Sztab Główny MR.

Członkowie MR otrzymują legitymacje członkowskie, uprawniające do występowania w ubiorze organizacyjnym.